

GRUNNLOV OG SKANDINAVISME

Striden for nasjonalt sjølvstende, mot skandinavisk samsørings, er eit grunndrag i norsk historie frå gamal tid. Skandinavismen hev aldri tent norske interesser eller vore til bate for Noreg. Dette er ei historisk sanning som ingen kan tala seg burt ifrå. Det var gjerne dragsmålet um Noreg som skapte usemjå nordlandi imillom. Me skulde ikkje få vera eit rike for oss sjølve. Stødt vilde eit av grannefolki styra oss. Den svensk-danske striden um Noreg er eit grunndrag i norderlendsk historie.

I eit utsyn yver «Nasjonalkjensla i Noreg» nemner Halvdan Koht adelskandinavismen og skriv at «til sterke standskjensla veks seg, til mindre statsbundi er ho, ja ho reiser seg mot staten, mot kongedømet». Fyre krigen prenta Kaare Fostervoll ei historisk utgreiding um eit nytt slag skandinavisme. Fostervoll kallar sjølv boki «Arbeidarskandinavismen». Her skildrar han samarbeidet millom sosialdemokratane i Skandinavia fram til Stauning, Nygaardsvold og Albin Hansson. Då Det nordiske rådet heldt møte i Stockholm i 1954 sa Nils Hønsvald, formann i stortingsgruppa åt Arbeidarpartiet, at han såg «med lengsel frem mot den tid da avgjørelsene i Rådet blir truffet etter politiske skillelinjer og ikke etter nasjonale». Den dagen dette vert fast sed i samnordisk politikk, den dagen gjeng nasjonalstatane i Norden ei färleg tid i møte.

Det er ikkje mange nordmenn som ynskjer å skada venskapen millom folki her i Norden. Ingen er heller imot rimelige samarbeidsplanar som gagnar alle. Men mykje av det som i dag sigler under merket nordisk samarbeid er *samrøring* og tener ikkje norske interesser. Me kan ikkje lata oss fascinera av ordet samarbeid; me hev både rett og

plikt til å granska innhaldet kvar gong det vert nytta. Ernst Sars skreiv med rette at skandinavistane «ere i Besiddelse af visse kraftige Trylleformularer, hvorved Folket skal bringes til at tage Standpunkt imod sig selv». Det same kan segjast um nordistane i dag.

I det siste hev det vorte kjent at Det nordiske rådet arbeider med planar um å gjeva svenskar og danskar høve til å verta embetsmenn her i landet. Med undring faer me vita dette. Det nordiske rådet stend då ikkje yver Grunnlovi. Norske tingmenn hev ikkje fullmakt til å parlamentera med svenske og danske kollegaer um framande embetsmenn. Norske stortingsmenn er valde til å standa vakt um Grunnlovi. Det ligg ei djup historisk, politisk og nasjonal sanning i desse ordi av Nedenes-bonden G. T. Rysstad på Stortinget i 1905: «Enten vi er valgt paa *det* eller *dét* program, saa er det underforstaaet, at saa længe der bliver sendt mænd til Norges Storting, skal vi hævde Norges selvstændighet fuldt ud.»

Det er visseleg enno eit ålment ynske at Noreg skal ha embets- og tenestemenn som kjenner seg heime i landet, som skynar folket og livsformi. Dette var ein av grunntankane på Eidsvoll i 1814. Riksmøtet tok med i Grunnlovi at embeti skulde styrast av nordmenn. Det vart gjort visse undantak for lærarkrefter til universitet og vitskaplege høgskular. Paragrafen nemner ellers nokre andre servilkår. Millom anna skulde Stortinget ha rett til å naturalisera utlendingar, dvs. gjeva deim heimlandsrett. Desse fekk då same rett til embete som innfødde nordmenn.¹ Men hovud-

¹ Då Stortinget dryste unionsskipnaden med Sverige same hausten, vart det usemje um retten til å naturalisera utlendingar. Etter Grunnlovi frå 17. mai låg denne heilt og fullt i hendene åt Stortinget, utan kongeleg sanksjon. (Riksmøtet var framsynt: Um Noreg skulde få konge saman med eit av grannelandi, var det viktig at Stortinget hadde all makt i desse sakene.) Men no ynskte svenskane rett til norske embete. På den måten kunde dei ha von um å få støypt i hop dei two landi. Difor reiste dei krav um at denne fysesegni skulde takast ut or Grunnlovi. Carl Johan kravde i det minste kongeleg veto. Han ottast at Stortinget kom til å naturalisera ei mengd danskar. Noreg fekk i tilfelle eit danskvenleg embetsstand som kunde arbeida for ein ny dansk-norsk union.

Då grunnlovsbrigdet kom upp i tinget, stod roystene likt. Vedtaket vart difor utdrygt eit par dagar. Kvelden fyre avgjerdi kom det

tanken var klår: Norske menn i norske embete. Eidsvollmennene var i det heile sers vakne i spørsmål som knytte seg til riksborgarrettane. Henrik Wergeland skriv at det vart «kjempet udholdende for at Borgerenes Ret og Landets Brød skulde blive dets egne Børn forbeholdt». Dette var ein lekk i sjølvstendepolitikken. Fyresegni um norske embetsmenn hev vore eit vern og eit vokstervilkår fram til i dag.

Det er ikkje berre embetsverket som skal opnast for utlendingar. Det nordiske rådet vil gjenomføra ein samnordisk riksborgarrett.² Mot røystene åt alle borgarlege norske representanter i rådet hev det vedteke nokre framlegg i den leidi, m. a. um rett til å driva næringsverksemd i eit granneland. Den samnordiske borgarretten skal lurast inn bakvegen, stykke for stykke, utan at folk ansar det. Det er dette «Information» kallar «de store nordiske maals næsten

eit brev inn i romet å president Christie på ein løyndomsfull måte. Det var frå dei svenske kommissærane. Dei melde at Sverike vilde brjota tingingane og setja i gang att krigen, um Stortinget ikkje bøygde seg. Ei lang rid gjekk Christie att og fram i stova og tenkte på saki. Til sist kasta han brevet på varmen. Dagen etter reiste han seg i tinget og røysta imot det svenske kravet. Grunnlovsbodet vart standande, — embeti skulde ha norsk styring. På dette grunnlaget hev me tufta sidan 1814.

² I 1948 valde riksstyret fire norske målsmenn å ei nordisk nemnd som skulde arbeida ut framlegg til nye riksborgarlover for Sverike, Danmark og Noreg. Komiteen kom til at ein riksborgar i eit av landi bør kunna kjenna seg heime kvar som helst i Skandinavia og vera mest mogleg jamstelt med landsens eigne kvinner og menn. Nemndi gjorde ikkje framlegg um sams borgarrett, men ho vona at me etter kvart kan «nå derhen at statsborgerrett i ett nordisk land i realiteten, om ikke formelt, kan sis å innebære noe som nærmer seg felles nordisk statsborgerrett». Det norske Justisdepartementet var samd i prinsippet og nemnde serskilt nærings- og sosiallovene.

Stortinget vedtok ny riksborgarlov 8. desember 1950. Etter denne lovi, som gjekk alt for langt i skandinavisk leid, kan Kongen gjera avtale med Danmark og Sverike um at danskar og svenskar skal få norsk borgarrett snøggare og lettare enn folk frå andre land. (Ein avtale kom i stand like etter.) Men justisnemndi i Stortinget vilde ikkje dryfta spørsmålet um samnordisk borgarrett. Det som Justisdepartementet hadde nemnt um å jamstella skandinavane i vanlege lover, vilde komiteen heller ikkje taka stode til. Denne reaksjonen av justisnemndi skulde vera ei god rettleiding um kvar dei folkevalde stend. Likevel upplever me at Det nordiske rådet fremjer dei same planane — eller svensk tiltak.

umærkelige gennemførelse». Det lyder so vent: Jamstelling millom borgarane i nordlandi. Etter folketali tyder dette ein mykje større rett for svenskar i Noreg enn for nordmenn i Sverike. Grannane kan fritt få busetja seg her i landet, taka arbeid, driva handel og næringsverksemd. Me øygner alt den skandinaviske heilstaten. Men samstundes ser me eit lite folk på nedveg. Kva gale hev dette folket gjort? Det hev ruddt og bygt her i tusund år.

Frå nordiske riksrådmøte kjem det lange meldingar um skandinaviske avtalar og vedtak som er ukjende for Stortinget. Det nye ministerveldet minner um tilhøvi fyre parlamentarismen og er eit trugsmål mot norsk sjølvstyre. Um arbeidarlagi i Norden hjelper kvarandre med pengar (Hallvard Lange: De faglige internasjonale s. 36), bør me ikkje skandinavisera norsk utanrikspolitikk. C. J. Hambro skriv med rette (Nordisk Kontakt nr. 2/57) at ein mest kunde tru «de samarbeidende stats- og utenriksministre allerede føler sig som eksekutivkomité i en føderativ nordisk republikk».

Hambro segjer vidare: «Man vil ha lagt merke til at det i Norge er sosialistene som er varme tilhengere av Det nordiske råd, mens de ikke-sosialistiske partier er overordentlig reservert. Det henger sammen med et levende og sterkt inntrykk av at de tallmessig overmektige sosialistiske partier i de tre land målbevisst søker å utnytte Det nordiske råd etter partipolitiske linjer, som et ledd i en kamp på lang sikt.» Me ser ofte at sosialistane legg meir vekt på venskap med partibrør i framandt land — enn på samhald millom nordmenn. Men dei vil gjerne dylja at avgjerdene til sist skal delegerast å ei samnordisk styringsmakt.

Fåe er me her i landet. Og færre tenkjer riksmaktene å gjera oss. Men enno hev me ikkje mist all nasjonal vilje. I 1814 reiste nordmennene seg mot stormaktsavtalen i Kiel. Dei vilde ikkje avhendast. I dag lyt me reisa oss mot våre eigne styresmakter. Me vil ikkje missa eit grand av den norske borgarretten. Det er ikkje for gamalt å eiga eit fedreland.

Fridtjov Sørbø